

РОЗДІЛ 1. ІНТЕГРАЦІЯ ТА ІННОВАЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ

УДК 633/635 (477)

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РОСЛИННИЦТВА В УКРАЇНІ

М.В. РИМАР
Я.Р. ЯРЕМА

Розглянуто види та механізми державної фінансової підтримки товаровиробників в галузі рослинництва. Проаналізовано рівень державної підтримки та її вплив на розвиток рослинництва.

In the article the different kinds and ways of state financial support of agriculture producers have been considered. The level of state support and its impact on the development of grow-planting have been analyzed.

Ключові слова: рослинництво, державна фінансова підтримка.

Стратегічним завданням аграрної політики держави є формування ефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, здатного забезпечити продовольчу безпеку країни і зростаючий експорт окремих видів його продукції, комплексний розвиток сільських територій та розв'язання соціальних проблем на селі.

Без посилення ролі держави у підтримці цієї важливої галузі виконання такого завдання є неможливим.

Основними заходами щодо подолання негативних явищ в аграрному секторі економіки є фінансово-економічна підтримка сільськогосподарських товаровиробників і зміцнення його матеріально-технічної бази.

©М.В. Римар - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри Львівської державної фінансової академії

©Я. Р. Ярема - старший викладач Львівської державної фінансової академії

Державна підтримка в галузі рослинництва у 2006 році здійснювалася за 14-ма державними цільовими програмами, на фінансування яких з державного бюджету спрямовано 2256,1 млн.грн., або 46,7% із загальної суми видатків на виробничі програми агропромислового комплексу. У порівнянні з 2005 роком бюджетні видатки на підтримку рослинництва збільшилися більше як у три рази, а у порівнянні із середніми показниками за 2002-2004 роки – у сім разів.

Динаміка бюджетних видатків на фінансування цільових програм у галузі рослинництва відображені у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка видатків по загальному і спеціальному фондах Державного бюджету на підтримку рослинництва за 2002 -2006 рр. (млн.грн.)

КПКВ	Найменування видатків	2002	2003	2004	2005	2006
2801170	Докорінне поліпшення земель підприємств агро-промислового комплексу	-	3,6	8,5	10,0	-
2801180	Агрохімічна паспортизація земель сільського господарського призначення	0,2	2,0	1,9	5,0	3,6
2801200	Заходи по боротьбі з шкідниками та хворобами рослин	0,6	2,0	5,0	5,0	4,7
2801210	Державна підтримка виробництва продукції рослинництва	14,9	14,2	28,0	35,0	970,7
2801220	Селекція в рослинництві	11,7	39,3	39,8	65,0	87,2
2801280	Фінансова підтримка агро-промислових підприємств, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах	0,5	4,0	67,3	20,0	35,0
2801330	Створення і забезпечення резервного запасу сортового і гібридного насіння	19,2	13,5	50,0	31,3	4,5
2801350	Закладення і нагляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками	118,1	151,3	101,4	174,4	204,3
2801390	Часткова компенсація витрат сільськогосподарських підприємств з посіву ярих та озимих зернових культур			247,9		

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
2801510	Фінансова підтримка розвитку хмелярства			7,6	13,3	21,1
2801560	Формування державного продовольчого резерву Аграрним фондом				350,0	910,0
2801580	Здешевлення вартості страхових премій (внесків) фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку				5,8	10,0
2801710	Закупівля регуляторів росту рослин з кріопротекторними властивостями		5,7			
2808040	Селекція в галузі сорто-випробування		2,4	3,0	3,3	5,0
	Разом видатків на підтримку рослинництва	165,3	238,0	560,4	718,1	2258,6
	Всього видатків на виробничі програми по Міністерству аграрної політики України	493,9	1737,9	1878,9	4100,7	4828,1
	Питома вага видатків на підтримку рослинництва у загальних обсягах виробничих програм, %	33,5	13,7	29,8	17,5	46,8

Найбільшу питому вагу (43%) у загальних видатках на фінансову підтримку в галузі рослинництва займають видатки на державну підтримку виробництва продукції рослинництва.

Механізм надання державної підтримки на виробництво продукції рослинництва затверджується щорічно Кабінетом Міністрів України. У 2007 році порядок використання бюджетних коштів на вказану мету затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007 року № 256.

Бюджетні кошти спрямовуються сільськогосподарським підприємствам на 1 га посівів озимих та ярих культур на зерно, льону-довгунця, конопель на тресту у розмірах, відображених у таблиці 2.

Не мають права на одержання державної допомоги сільськогосподарські підприємства, які визнані банкрутами або проти яких порушено справу про банкрутство, а також такі, які мають прострочену більш як півроку заборгованість перед державним і місцевими бюджетами, Пенсійним фондом України.

Таблиця 2

**Розміри державної підтримки виробництва
продукції рослинництва (постанова Кабінету Міністрів
України від 21.02.2007 р. №256)**

Назва сільськогосподарських культур	Розмір державної підтримки, грн. на 1га
Озимі культури	
– пшениця, тритикале, жито	100
– ячмінь	55
– ріпак	50
Ярі культури	
– пшениця, тритикале	100
– горох	80
– соя не нижче першої репродукції	80
– соя не нижче третьої репродукції	50
– гречка	80
– просо	80
– ріпак	50
– рис	220
Льон-довгунець, коноплі на тресту	640

Розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки виробництва продукції рослинництва, між регіонами здійснює Міністерство аграрної політики України за погодженням з Міністерством фінансів України. У регіонах на місцях розподіл коштів по сільськогосподарських підприємствах здійснюється пропорційно площам посіву сільськогосподарських культур. Для визначення переліку сільськогосподарських підприємств, які мають право на отримання бюджетних коштів, на місцях утворюються відповідні комісії. Перерахування коштів на поточні рахунки сільськогосподарських підприємств здійснюється органами Державного казначейства на підставі складених районними управліннями агропромислового розвитку реєстрів сільськогосподарських підприємств та платіжних доручень. Діючим порядком використання бюджетних коштів на державну підтримку виробництва продукції рослинництва передбачена відповідальність сільськогосподарських підп-

приємств за незаконне отримання або нецільове використання одержаних коштів. Сільськогосподарські підприємства, які допустили вищевказані порушення, позбавляються права протягом трьох наступних років на одержання будь-якої державної підтримки. Кошти, які одержані незаконно або використані не за цільовим призначенням, підлягають поверненню у бюджет у місячний термін.

В межах бюджетної програми 2801210 “Бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва” здійснюється державна підтримка виробництва продукції рослинництва на зрошуваних землях шляхом компенсації сільськогосподарським підприємствам 80 відсотків вартості використаної та оплаченої електроенергії для поливу сільськогосподарських культур на зрошуваних землях та заповнення водою земельних чеків для вирощування рису.

Механізм використання бюджетних коштів на вищевказану мету затверджено постановою Кабінетом Міністрів України від 01.03.2007 року № 325. Суми компенсації розподіляються пропорційно вартості електроенергії, використаної для подачі води необхідної для поливу прогнозованої площі зрошуваних земель з врахуванням кратності поливу. Фактичні витрати електроенергії сільськогосподарські підприємства підтверджують актами звірки показників приладів обліку електроенергії, встановлених на зрошуваних насосних станціях. Умовою виплати компенсації є наявність у власника (користувача) зрошуваних земель дозволу на спеціальне водокористування, договору про надання послуг з подачі води для зрошення або договору на постачання електроенергії.

За даними Міністерства агропромислової політики України у 2007 році на підтримку виробництва продукції рослинництва з Державного бюджету виділено 825,3 млн.грн., що на 15,1% менше проти 2006 року. Структуру витрат на підтримку виробництва продукції рослинництва відображено у табл. 3.

Найбільшу питому вагу (понад 50%) серед цих видатків займає дотація на 1 гектар посівів озимих культур. Виплачується дотація на озимі посіви пшениці, жита, ячменю, ріпаку.

Обсяги видатків на виплату дотацій на 1га посівів озимих культур у 2007 році є меншими від видатків попереднього

Таблиця 3

**Розподіл бюджетних коштів, виділених на підтримку
виробництва продукції рослинництва у 2006-2007 р.р.**

Назва цільових програм, що фінансуються в межах бюджетної програми 2801210	Обсяг видатків на 2006 рік, млн.грн.	Обсяг видатків на 2007 рік, млн.грн.
1. Дотація на гектар посівів озимих культур	519,8	480,9
2. Дотація на гектар посівів ярих культур	436,9	154,4
3. Дотація на гектар посівів сільськогосподарських культур на зрошуваних землях	15,3	40,0
4. Часткова компенсація вартості мінеральних добрив вітчизняного виробництва		150,0
Всього по КПКВ 2801210	972,0	825,3

року на 7,5%, а на виплату дотацій на 1га посівів ярих культур - на 64,7%. Поряд з цим суми дотацій на 1га посівів сільськогосподарських культур на зрошуваних землях у 2007 році збільшились проти 2006 року більше як у 2,5 рази. Крім цього, у 2007 році в межах програми КПКВ 2801210 Міністерством агропромислової політики України виділені кошти на часткову компенсацію вартості добрив вітчизняного виробництва в сумі 150,0 млн.грн. Такі видатки у 2006 році не планувались і не здійснювалися.

Галузь рослинництва підтримується державою і через надання фінансової підтримки агропромисловим підприємствам, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах, в рамках бюджетної програми КПКВ 2801280. Механізм надання та використання такої фінансової допомоги затверджено спільним наказом Міністерства аграрної політики України та Міністерства фінансів України від 02.03.2007 року № 138/305. Державна підтримка спрямовується сільськогосподарським підприємствам, розміщеним на поліських територіях та гірських місцевостях, на закупівлю мінеральних добрив, засобів захисту рослин, насіння, запасних частин для сільськогосподарської техніки,

регуляторів росту рослин та пально-мастильних матеріалів для власної виробничої діяльності.

Перелік територій, які належать до поліських, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.1998 року №2068. Відповідно до цієї постанови до поліських територій належать території 13-ти районів Волинської області, 17-ти районів Житомирської області, 7-ми районів Київської області, 8-ми районів Львівської області, 13-ти районів Рівненської області, 5-ти районів Сумської області, 2-х районів Тернопільської області, 5-ти районів Хмельницької області, 17-ти районів Чернігівської області.

Постановою Кабінету міністрів України від 11.08.1995 року № 647 затверджено перелік населених пунктів, які мають статус гірських. Згідно цього переліку статус гірських мають 236 населених пунктів 8-ми районів Івано-Франківської області, 193 населених пунктів 10-ти районів Закарпатської області, 196 населених пунктів 5-ти районів Львівської області, 64 населених пунктів 3-х районів Чернівецької області.

Розподіл бюджетних коштів здійснюється Міністерством агропромислової політики України та його органами на місцях пропорційно до наявної площі сільськогосподарських угідь вищевказаних підприємств станом на 1 січня відповідного року. Кошти на рахунки сільгоспідприємств перераховуються територіальними органами Держказначейства України на підставі поданих управліннями агропромислового розвитку райдержадміністрацій реєстрів.

Динаміка бюджетних коштів, спрямованих на фінансову підтримку агропромислових підприємств, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах, відображено на рисунку 1.

На фінансування бюджетної програми КПКВ 2801280 за період 2002-2006 років було спрямовано 126,8 млн.грн. Найбільше коштів на вказану програму - 67,3 млн.грн. (53,1%) виділялось у 2004 році. У 2006 році на фінансову підтримку сільськогосподарських підприємств, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах, спрямовано 35,0 млн.грн. бюджетних коштів і така ж сума передбачена у державному бюджеті на 2007 рік. В середньому в рік на одну область, території яких знаходяться на поліських і гірських місцевостях, припадає по 1950 грн., а на один район – 224,42 грн. У 2006 році ці показники становили 1692 грн. в

середньому на одну область і 309,73 грн. – на один район. З наведеного можна зробити висновок, що розміри фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах, занадто низькі. Такі обсяги державної підтримки, на нашу думку, не можуть в достатній мірі забезпечити закупівлю мінеральних добрив, засобів захисту рослин, насіння, запасних частин для сільськогосподарської техніки, регуляторів росту рослин та пально-мастильних матеріалів, ціни на які постійно зростають.

Рис.1. Динаміка бюджетних коштів на фінансову підтримку агропромислових підприємств, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах, за 2002-2006 роки

У рослинництві Львівської області у 2006 році направлено державної фінансової допомоги у загальній сумі 20368,0 тис.грн., або 30,5% від загальної суми прямої державної фінансової підтримки підприємств АПК області. У структурі цієї допомоги найбільшу питому вагу займають виплати сільськогосподарським підприємствам за посіви ярих та зимових культур – 12156,8 тис.грн. (59,7%), фінансова допомога агропромисловим підприємствам, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах, - 3410,1 тис.грн. (16,7%), фінансова підтримка розвитку хмелярства – 2990,3 тис.грн. (14,7%), фінансування програми селекції у рослинництві – 1178,0 тис.грн. (5,8%). За 2004-2006 роки в

середньому в рік у рослинництво області направлено 12200,3 тис.грн. бюджетних коштів, або більше у 4,5 рази проти середнього показника за 2001-2003 роки (таблиця 4).

Таблиця 4

**Державна фінансова підтримка рослинництва
Львівської області за 2004-2006 роки, тис.грн.**

Показники	2001- 2003 середн.	2004	2005	2006	2004- 2006 середн.
Загальні видатки державного бюджету на фінансову підтримку агропромислових підприємств Львівської області	12883,4	35675,7	52867,7	66756,9	51766,8
Державна фінансова підтримка рослинництва, в т.ч.	4463,3	12832,1	3400,7	20368,0	12200,3
- виплати на 1 га посівів ярих і озимих культур			-	12156,8	4052,3
- компенсація за посіяні зернові культури	1777,8	5663,3			1887,8
- фінансова допомога агропромисловим підприємствам, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах	26,7	4836,1	600,0	3410,1	2948,7
- часткова компенсація вартості мінеральних добрив	-	2169,7	-	-	723,2
- фінансова підтримка розвитку хмелярства	648,7	-	1172,9	2990,3	1387,7
- селекція в рослинництві	176,8	163,0	827,1	1178,0	722,7
- закладення і нагляд за молодими садами і ягідниками	1833,4	-	331,0	632,8	321,3

Рівень державної фінансової підтримки рослинництва характеризується показниками суми дотації на виробництво продукції рослинництва га 1га ріллі, суми підтримки селекції в рослинництві на 1га ріллі (таблиця 5).

Так, з розрахунку на 1 га ріллі у 2006 році направлено державної фінансової підтримки в середньому 25,55 грн., або у 6 рази більше, ніж у 2005 році та у 4,6 рази більше, ніж в середньому в рік за 2001-2003 роки. На виробництво

зернових виплачені дотації в середньому по 15,25 грн. на 1га ріллі, або більше у 2,2 рази проти показника 2004 року. На здійснення селекційних заходів в рослинництві скеровано 1,48 грн. га 1га ріллі, або на 42,3% більше, ніж у 2005 році та у 6,7 разів більше, ніж в середньому за 2001-2003 роки.

Таблиця 5

Рівень державної фінансової підтримки рослинництва Львівської області за 2001-2006 роки

Показники	середній 2001-2003	2004	2005	2006
Фінансова підтримка рослинництва тис.грн.	4463,3	12832,1	3400,7	20368,0
Площа ріллі, тис.га	799,5	799,1	797,7	797,2
Підтримка на 1 га ріллі, грн.	5,58	16,06	4,26	25,55
в тому числі				
Дотації на виробництво продукції – всього, тис.грн.	1777,8	5663,3	-	12156,8
Дотації на 1 га ріллі, грн	2,22	7,09	-	15,25
Підтримка селекції в галузі – всього, тис.грн.	176,8	163,0	827,1	1178,0
Підтримка селекції на 1 га ріллі, грн.	0,22	0,20	1,04	1,48

В Україні прийнято чимало законодавчих актів стосовно державної політики в аграрній галузі, фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Вражаючим є те, що одночасно приймається безліч програм, незважаючи на обмеженість фінансово-ресурсного їх забезпечення.

Спостерігається роздрібнення обмежених бюджетних коштів між великою кількістю виконавців.

Так, у 2006 році для фінансової підтримки агропромислових підприємств області, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах, направлено 3410,1 тис.грн. Вказані кошти одержало 82 господарства 11 районів Львівської області, тобто в середньому по 41,6 тис. грн. на 1 підприємство. У 2005 році така підтримка була надана 32 господарствам 11 районів області в середньому по 18,7 тис. грн.

На здійснення селекції у рослинництві у 2006 році одержали бюджетні кошти 46 господарств 14 районів області в середньому по 25,6 тис.грн., на закладання і нагляд за молодими садами і ягідниками – 7 господарств 6 районів в середньому по 90,4 тис.грн., на часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки – 14 господарств 8 районів в середньому по 31,5 тис.грн.

На сьогодні очевидних результатів впливу державної фінансової підтримки на покращення стану в аграрній галузі, на жаль, не маємо.

Посівні площі сільськогосподарських культур в області за 2001-2006 роки зменшилися на 162,7 тис.га, або на 77,1%, в тому числі під зерновими культурами на 45,4 тис.га, або на 85,0%. Зменшення посівних площ спостерігається щороку в середньому на 32,5 тис.га. Валовий збір зернових культур у 2006 році є меншим від показника 2001 року на 1,8%, а проти 2004 року – на 13,4%, проти 2005 року на 6,3%. Урожайність зернових у 2006 році (23,5 ц з 1 га) є меншою за показники 2002 року на 7,8% та 2004 року – на 11,0%.

У структурі продукції сільського господарства за категоріями господарств Львівської області домінуючу частку займають господарства населення – 87,1%, а сільськогосподарські підприємства - лише 12,9%. Продукції рослинництва у господарствах населення у 2006 році вироблено 88,2% від загальних обсягів.

У сільському господарстві Львівщини у 2006 році були збитковими 33,9% господарств, які одержали збитки в сумі 28,5 млн.грн. У порівнянні з 2001-2003 роками кількість збиткових підприємств та сума одержаних збитків у аграрній галузі зменшилися. Однак, проти 2004 року кількість збиткових підприємств збільшилася на 13,7%, а сума збитків – на 55,7%, проти 2005 року кількість збиткових підприємств зменшилася на 16,9%, а сума збитків зросла на 3,2%. У 2006 році були збитковими зернові (-4,7%).

В структурі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції підприємствами агропромислового комплексу переважну частину займають матеріальні затрати - понад 70%. Показник питомої ваги матеріальних затрат у загальних витратах на виробництво продукції рослинництва і тваринництва має тенденцію до збільшення, а затрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи - до

зменшення. Так, у 2006 році у складі загальних витрат на виробництво продукції рослинництва матеріальні затрати становили 70,0%, а у 2004 році - 65,5%.

Збільшення матеріальних затрат на виробництво сільськогосподарської продукції спричинено, головним чином, переважанням індексів цін виробників промислової продукції над індексами цін виробників сільськогосподарської продукції. За даними Головного управління статистики у Львівській області у 2006 році індекс цін виробників промислової продукції становив 109,6%, а індекс цін виробників сільськогосподарської продукції 106,6%. Переважання індексів цін виробників промислової продукції над індексами цін виробників сільськогосподарської продукції мало місце і в попередніх роках.

На результати роботи сільськогосподарських товаровиробників впливають і ряд інших негативних факторів – сезонне виробництво, кліматичні умови тощо.

Звичайно, така ситуація у агропромисловому комплексі не може забезпечити продовольчої безпеки у державі та конкурентоспроможності аграрного виробництва. Сільськогосподарські товаровиробники потребують системної та ефективної державної фінансової підтримки.

Бібліографія

1. **Статистичний щорічник України за 2006 рік** / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – 577с.
2. **Статистичний щорічник України за 2005 рік** / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державний комітет статистики України, 2005. – 577с.
3. <http://www.eco-ua.org>
4. Киселев С. **Сельское хозяйство и “отсутствующий” землевладелец.** (Из опыта соединенных Штатов Америки) // АПК: экономика, управление. – 1996. – №2. – С. 65-68.
5. Мессель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. **Форми господарювання і земельні відносини в сільському господарстві України** // Економіка АПК. – 1996. – №12. – с. 12-19.
6. Трейси Майк. **Сельское хозяйство и продовольствие в экономике развитых стран.** – Санкт-Петербург: Экон. школа, 1995. – 431с.

Рецензент: д. е. н., професор Павліха Н.В.